

# Les intervencions arqueològiques a la Plaça de Sant Feliu (Girona)

CRISTINA BASTIT,\* M. TERESA GENÍS, JOSEP M. LLORENS,  
ALÍCIA RODRÍGUEZ

## I. LA CAMPANYA DE 1986 I ELS SEUS ANTECEDENTS

Entre els mesos de juliol i setembre de 1986 tingué lloc a la plaça de Sant Feliu de Girona, al peu del campanar de la col·legiata, una campanya d'excavació dins del programa de Lluita contra l'Atur (Generalitat de Catalunya-INEM).

L'any 1984, el Dr. J. I. Padilla havia desenvolupat una campanya en el mateix sector. Aleshores es descobrí un enterrament tardo-romà de *tegulae*, el qual juntament amb els coneguts sarcòfags esculpats que es guarden en el presbiteri de l'església, permetia formular la hipòtesi de l'existència en aquest punt d'una necròpolis romana.

El burg de Sant Feliu, situat al peu de la Via Augusta i ran del vell recinte murat romà de Gerunda —la Força Vella— constitueix un dels sectors d'expansió cap al nord de la ciutat medieval.

Durant la campanya de 1986 s'excavà en extensió una zona de 125 m<sup>2</sup> en el centre de la plaça i s'obriren dues cales complementàries: una al peu del campanar, per tal de comprovar la seva fonamentació, i una altra entre el límit S de l'excavació principal i les escales de la façana de Sant Feliu. Aquesta darrera cala degué restar inacabada a causa de les fortes pluges que la inundaren totalment quan ja començava a aparèixer en alguns punts la roca natural.

Els resultats de la campanya, que presentarem tot seguit, palesen l'interès i la necessitat de noves intervencions en el recinte urbà de Girona sempre que sigui possible.

\* Poc després d'haver estat enllestit aquest treball, la mort va sorprendre Cristina Bastit i Gudayol, jove arqueòloga que havia col·laborat en nombroses ocasions amb el Servei d'Arqueologia. Fem constar aquí el nostre condol. Els qui hem tingut ocasió de conèixer-la no podrem oblidar la seva persona.

## II. APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LA GERUNDA ROMANA

Els nivells més profunds de l'excavació han lliurat estructures i materials romans que s'esglaonen en tres moments successius, però aparentment sense una continuïtat clara (fig. 1).

a) Al moment més antic li corresponen les restes d'una claveguera, de la qual s'han conservat dos trams d'un dels murs laterals (M-53, M-54) i part del fons d'*opus signinum*. Segueix una direcció aproximada E-W, segurament des de la Via Augusta cap al riu Onyar, i el pendent natural del terreny. Reposa sobre un terra estèril situat immediatament per damunt de la roca natural. Està colgada per uns nivells que presenten materials tardans.

Per la banda Est fou trencada per la fonamentació del campanar de Sant Feliu i per l'oest l'extrem del mur lateral es veu també trencat i prop d'una sepultura d'inhumació. Tota la coberta estava malmesa i aparegué, en conjunt, sense material clarament associat (fotografia 1).

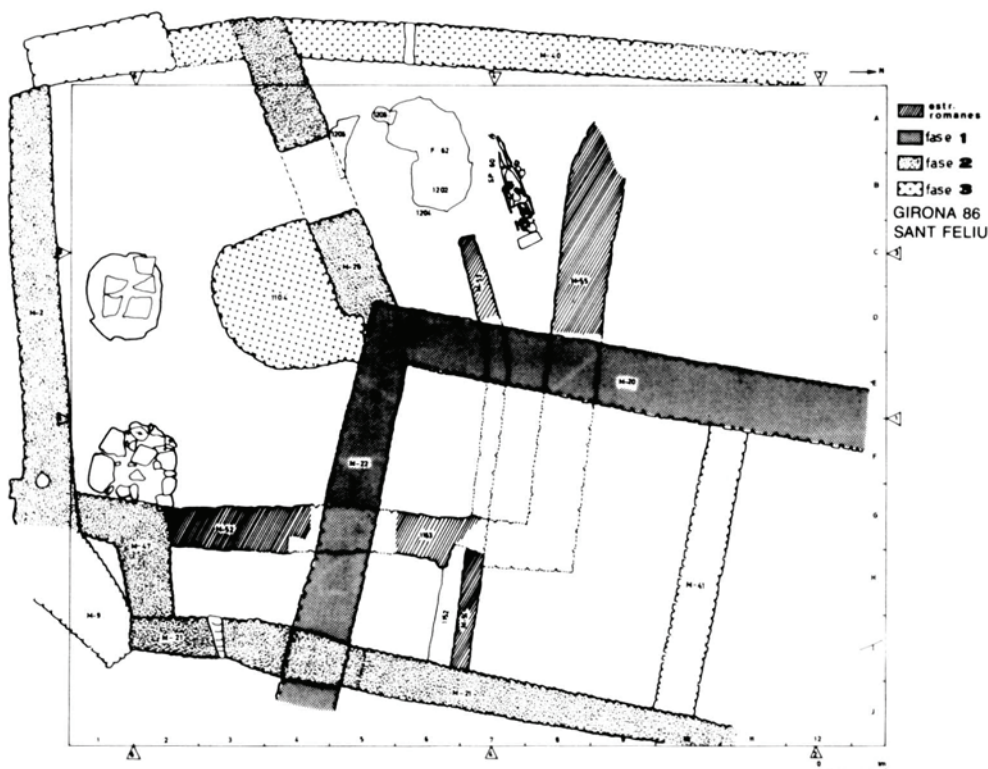


Fig. 1.— Planta general esquematitzada de l'excavació central de la plaça de Sant Feliu, amb indicació de les diverses fase. (Resten fora de la planta les cales situades al peu del campanar i ran de les escales de la col·legiata.)

Per la datació de la sepultura situada prop del final del tram de mur conservat, hauria de ser anterior a l'època d'August.

b) Una sepultura d'inhumació, composta per l'esquelet gairebé sencer amb el crani sobre un *imbrex* i un aixovar compost per dues gerretes de ceràmica comuna i una de ceràmica oxidada emporitana, marca el segon moment romà. L'esquelet estava en posició de decúbit supí i les ofrenes apareixien arreglades al llarg de la cama dreta. El conjunt pot ser datat en època d'August.

Una altra inhumació, molt més malmesa i de datació més incerta aparegué arran de les escales de l'església, en una de les ampliacions de la zona excavada (sector 6). Tot el sector aparegué molt remogut. L'enterrament estava situat dins d'un nivell datable en el segle I d.C. i portava associat una peça de T.S. Clara forma Hayes 16 (150-200) i una gerreta de ceràmica comuna. Tot i que no es pot asseverar amb certesa la relació directa d'aquestes cerà-



Fotografia 1. Inhumació d'època d'August, amb les ofrenes.

miques amb l'enterrament, el fet d'estar dipositades juntes immediatament per sobre seu i aparèixer garibé senceres, al contrari de la resta de ceràmica romana, fa pensar que podrien ser les ofrenes que acompanyaven aquesta segona inhumació. Llevat d'aquestes, les úniques peces romanes senceres són les que constituïen l'ofrena de l'enterrament ressenyat anteriorment.

Un fet a destacar és que tant una inhumació com l'altra aparegueren en relació amb unes zones de combustió de forma circular i estèrils.

c) El darrer moment romà detectat està determinat per les restes de dos murs que possiblement s'uniren en angle recte (M-52, M-55), limitant part d'un espai.

Dos basaments (B-56, B-57), que reposen directament sobre la roca mare, formats per rierencs lligats amb morter i que conserven una sola filada d'elevació formada per carreus més o menys escairats, poden tanmateix situar-se en aquest moment. Novament l'escassetat de material i l'elevat grau de fragmentació que presenta el poc que s'ha conservat, dificulten la datació. Per altra banda, tampoc no és possible de dir a quin tipus d'edifici corresponien aquestes restes. Les construccions posteriors les han malmeses força i únicament podem proposar una cronologia imprecisa entre les inhumacions i el segle IV-V, al qual pertanyen els fragments de datació més tardana dins d'aquesta etapa romana.

Queda pendent d'aclarir si podria haver-hi alguna relació entre aquestes estructures i la col·lecció de sarcòfags esculturals a la qual hem fet referència més amunt.

### III. LES ETAPES MEDIEVALS

En passar al món medieval, l'abundor de referències documentals i d'historiografia esdevenimencial permet de situar les dades arqueològiques dins d'un marc de referència cronològica relativament segur. El context històric resta assegurat. De totes maneres, si els grans trets de l'evolució històrica de la ciutat de Girona durant els segles medievals han estat l'objecte d'atenció dels grans historiadors gironins contemporanis (Vicens i Vives, Sobrequés) i de treballs encara en curs (Chr. Guilleré per al segle XIV), la informació arqueològica sobre aquests mateixos moments és, encara, molt minvada. És des d'aquesta perspectiva que els resultats de la campanya de 1986 poden proporcionar, a mesura que s'avanci en llur estudi, un marc de referència inicial per a la investigació arqueològica d'aquesta etapa, prou important, de la història de Girona.

La seqüència estratigràfica de la plaça de Sant Feliu permet determinar tres fases successives que cobreixen, aproximadament, del segle XIII al XVI, i de manera més precària, per les reformes i construccions modernes, deixa albirar detalls aïllats dels segles posteriors.

a) *Fase I (segle XIII-1368)*

Localitzada en el sector 1, espai delimitat per dos murs perpendiculars (M-20, M-22). Aquests murs, d'un aparell poc acurat i d'un gruix de 0,80-0,90 m, reposen sobre una fonamentació de rierencs que presenta un aspecte esglaonat seguint els desnivells de la roca natural. L'espai interior no apareix compartimentat. El gruix de les parets pot semblar excessiu per a parets d'habitatge. Ara bé, si tenim en compte que aquesta zona de la ciutat quedava fora muralla i que no fou fortificada fins al període 1362-1388 i que, a més, estava sotmesa a les freqüents revingudes de l'Onyar, situat a pocs metres, la seva consistència queda explicada. Recordem que la mateixa església de Sant Feliu fou fortificada per tal de contribuir a la defensa del portal de Sobreportes de la Força Vella.

Els dos murs limiten un potent nivell de destrucció, marcat per una gran abundor de cendres i carbons i les restes de bigues de fusta totalment carbonitzades. L'únic element datable és una vora de ceràmica amb decoració en verd i manganès.

El moment final d'aquesta fase el dóna un nivell (U.E. 1055) que presenta una notable quantitat de fragments de ceràmica de verd i manganès, associats a d'altres, més escadussers, de pisa blava i daurada valenciana, assimilables a l'anomenat estil de Pula (s. XIV) i a alguns de la producció de Manises del s. XV.

El nivell d'incendi, anterior a aquesta data del s. XIV, fixada per la ceràmica de verd i manganès, pot ser atribuït, amb totes les reserves, a l'atac de Felip l'Ardit (1285) reportat, entre d'altres, per Bernat Desclot i Ramon Muntaner.

Un altre factor que contribueix a precisar la cronologia final d'aquesta fase és el fet que tant el mur M-22 com el nivell d'incendi són tallats per la trinxera de fonamentació del campanar de la col·legiata, la construcció del qual fou iniciada l'any 1368.

b) *Fase II (1368-final s. XV)*

Aquesta és la fase més ben documentada. Apareix a la major part de l'àrea excavada. El seu moment inicial és marcat per la trinxera de fonamentació del campanar, datada, com ja hem comentat, el 1368. Un cop construïda la base octogonal del campanar, el mur M-21, tallant les estructures anteriors, delimita un carrer en direcció S-N, del qual se n'han identificat tres nivells sobreposats, però impossibles de datar per manca de material. El moment inicial del carrer o via de pas és posterior a 1368 (segurament de començaments del segle XV, car cobreix la trinxera de fonamentació del campanar).

El mur M-21 delimita també, juntament amb M-2 un altre espai dins del qual aparegué el nivell més potent i alhora més interessant d'època medieval. Cobrint els nivells romans inferiors i els corresponents a la fase I, hom

localitzà un potent reompliment farcit d'un conjunt de ceràmiques blaves i daurades de procedència valenciana (Paterna/Manises) associades a produccions catalanes amb decoració blava, que cobreixen la major part del segle XV. Els materials més moderns —ceràmiques de reflex metàl·lic valencianes i catalanes— ens porten a finals del segle XV.

Aquest nivell, de més d'1,50 m de potència, contenia, a més de les ceràmiques fines ja esmentades, una sèrie de materials d'ús més corrent formada per ceràmiques grises i vidriades sense decoració, que presenten una gamma molt variada, tant pel que fa a formes com a motius decoratius, especialment dins de la sèrie grisa.

La presència de materials datables al llarg del segle XV i d'alguns que poden arribar a començaments del segle XVI fa factible la hipòtesi que aquest reompliment correspongui a un moment posterior a la guerra civil de 1462-1472, que afectà de manera molt notable el barri de Sant Feliu, segons que es desprèn de les fonts documentals. Aquesta hipòtesi resta afavorida pel fet que els materials susceptibles de ser datats en un moment més o menys concret del segle XV aparegueren barrejats i sense cap mena de successió estratigràfica identificable. Els diversos setges soferts per la Força Vella al llarg dels anys de la guerra afectaren greument aquest sector de la ciutat, de manera que no començà a ser reconstruït fins ja entrat el segle XVI. Altrament cal tenir en compte també els efectes dels terratrèmols documentats en 1427, 1428 i 1448.

El mur M-28, almenys en el seu primer estat, pertany també a aquest moment.

### *c) Fase III (a partir de finals del segle XV o començaments del XVI)*

La zona excavada serà delimitada definitivament durant la reorganització urbana de començaments del segle XVI. El mur M-40 marca el moment d'obertura del carrer del Pou Rodó, documentat d'ençà de 1535 i que actualment manté la mateixa estructura. Simultàniament, el mur M-28 és perforat per una escala i reforçat per un contrafort semicircular (U.E. 1104) en el punt on s'uneix als vells murs de la primera fase. Diversos sòls enrajolats, conservats en part, garanteixen els límits cronològics indicats. Aquests paviments sofriren diverses reutilitzacions fins, almenys, el segle passat.

De totes maneres, les diverses reformes d'aquest sector de la ciutat malmeten els nivells superiors de la zona excavada, per la qual cosa qualsevol hipòtesi sobre aquests moments serà sempre arriscada. A tall d'exemple: un pou, un safareig, unes escales, la construcció de la casa que, en ser enderrocada, permeté l'excavació, són els factors que dificulten els intents de datació fiables. Els nivells superiors de l'excavació presentaven una barreja de materials la cronologia dels quals oscil·la entre el segle XVII i l'època actual.

#### IV. ELS MATERIALS MEDIEVALS

Els nivells medievals, en conjunt, lliuraren un lot de materials molt homogeni i de gran interès.

Pel que respecta a les *ceràmiques*, a més de les grises i vidriades d'ús comú, podem seguir aquesta seqüència:

- Finals s. XIII-començaments s. XV:
  - Sèries amb decoració de verd i manganès i monocromes en manganès.
  - Produccions blaves i daurades valencianes (estil de Pula).
- Segle XV:
  - Ceràmiques amb decoració blava sobre fons blanc (catalanes).
  - Produccions amb decoració en blau (Paterna/Manises).
  - Sèries amb decoració blava i daurada (Paterna/Manises).
  - Sèries amb decoració de reflex metàl·lic (Valencianes).
- Segles XVI-XVIII:
  - Pinzell-pinta.
  - Reflex metàl·lic (catalana)
  - Sèries blaves (catalanes)
  - Ceràmiques policromes (produccions italianes i catalanes).
  - Produccions locals de Girona i la Bisbal.

Quant al conjunt ceràmic del segle XV, els paral·lels més propers són els conjunts de la Pia Almoina de Girona (Soler 1981) i del Castell Vell de Llinars del Vallès (Monreal-Barrachina 1983).

Altres objectes recuperats permeten una aproximació a aspectes de la vida quotidiana dels gironins del segle XV: figuretes de terra cuita, un didal i agulles de cap de bronze, fragments de vasos de vidre, un penjoll lític, tres nous de ballesta de banya, ossos treballats o en procés d'elaboració, morters de pedra i ceràmics i una lipsanoteca de pedra que formava part del mateix reompliment, però datable en un moment força anterior, segurament romànica.

#### V. CONCLUSIÓ

Les intervencions arqueològiques en el recinte urbà de Girona prossegueixen des del mes d'octubre fins a finals d'any a l'edifici anomenat les Àligues, seu de l'antic Estudi General de la ciutat, situat a la plaça de Sant Domènec. Si bé els resultats obtinguts no foren, ni de bon tros, tan interessants com els de Sant Feliu, ens fan tornar a un punt que ja hem esmentat de passada. El coneixement arqueològic de Girona, sempre limitat a punts on les obres d'acondicionament de la ciutat permeten una intervenció, és un dels temes pendents d'investigació.

Som conscients de les dificultats que comporta la recerca arqueològica dins de ciutats vives, però creiem que els resultats de la campanya de 1986, per bé que encara en estudi, palesen la importància arqueològica de Girona. Només noves campanyes d'excavació permetran d'aclarir aquells punts foscos que encara tenim i que tot just ara poden començar a aclarir-se.

#### BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- AINAUD DE LASARTE, J. (1952): *Cerámica y vidrio*. Ars Hispanias, X. Ed. Plus Ultra. Madrid.
- FABRE, J. (1986): *Girona entre 4 rius*. Ajuntament de Girona. Girona.
- GONZÁLEZ MARTÍ, M. (1944): *Cerámica del Levante español. I: Loza*. Ed. Labor. Barcelona.
- MONREAL, L.; BARRACHINA, J. (1983): *El castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Montserrat.
- PLA DALMAU, J. M. (1984): *Girona en el transcurs del temps*. Ed. Dalmau Carles. Girona.
- SOLER, N. (1981): *Ceràmica valenciana del segle XV trobada a la Pia Almoïna de Girona*. Diputació de Girona-Delegació de Girona del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Girona.